

JOOST COTÉ, HUGH O'NEILL, HELEN IBBITSON JESSUP & PAULINE VAN ROOSMALEN

THE LIFE AND WORK OF THOMAS KARSTEN

Amsterdam (Architectura & Natura) 2017, 383 pp.,
ills. in zwart-wit en kleur, ISBN 978-9461-4005-98, € 29,50

De in Amsterdam geboren en in Delft opgeleide Herman Thomas Karsten (1884-1945) geniet in Indonesië tot op de dag van vandaag bekendheid als architect en stedenbouwkundig pionier. In Nederland is hij veel minder bekend. Deze eerste boekpublicatie die geheel aan hem is gewijd, is het resultaat van een Australisch-Amerikaans-Nederlandse samenwerking tussen onderzoekers Joost Coté, Hugh O'Neill, Helen Ibbitson Jessup en Pauline van Roosmalen. Zoals de kaft van het boek al verradt, is gekozen voor een persoonlijke benadering; voordat de ontwerpen van Karsten aan bod komen, wordt uitgebreid ingegaan op zijn familiegeschiedenis, levensloop en zijn kijk op de wereld. Deze context is dan ook essentieel om zijn werk te begrijpen.

Thomas Karsten werd op 22 april 1884 in Amsterdam geboren in een welgestelde familie. Zijn vader was van Nederlandse komaf, zijn moeder kwam uit een Indiëse familie met Javaanse, Nederlandse, Duits-Joodse, Franse en Chinese voorouders. Over de jeugd van Karsten vertelt de biografie weinig. Na een beschrijving van de familiegeschiedenis wordt de draad weer opgepakt bij Thomas' studie bouwkunde aan de Technische Hoogeschool in Delft. Hier wordt mede onder invloed van Berlage (1856-1934) de basis gelegd voor zijn opvattingen over de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de architect en de relatie tussen architectuur en stedenbouwkunde. Ook de vriendenkring die hij tijdens zijn studietijd opbouwt, met onder anderen Granpré Molière (1883-1972) en Maclaine Pont (1885-1971), zal van invloed blijken op het verloop van zijn werkende leven.

Waar Maclaine Pont naar Indië voer zodra hij zijn studie in Delft in 1909 had afgerond, verbleef Karsten nog enkele jaren in Europa. In 1911 vertrok hij uit fascinatie voor de Deutscher Werkbund en het grootste-

delijk leven voor enkele jaren naar Berlijn. Hier groeiden zijn opvattingen over de leidende rol voor kunstenaars om de samenleving op een hoger plan te tillen. Kort na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog besloot Thomas Karsten mede op aanraden van Maclaine Pont naar Indië te vertrekken. Onder invloed van gunstige economische omstandigheden, nieuwe immigranten, nieuwe ideeën en nieuwe technologieën ontwikkelden zich hier levendige, moderne steden, die meer Delftse bouwkundigen aantrokken. Van deze stap zou Karsten gedurende zijn werkende leven nooit spijt krijgen.

De eerste vijf jaar werkte Thomas Karsten als partner in het succesvolle bureau van Maclaine Pont. Na diens repatriatie wegens ziekte zette Karsten dit bureau zelfstandig voort. Vanaf 1916 gaf hij in verschillende samenwerkingen leiding aan eigen bureaus. In 1921 trouwde Karsten met de Javaanse Soembinah Magunredjo. Dit in het Nederlands-Indië van de jaren twintig vrij ongebruikelijke gemengde huwelijk lijkt een voortzetting van de interculturele geschiedenis van beide families; Soembinah's grootvader was een Zwitser die in het Nederlands koloniaal leger had gediend. Daarbij lijkt deze keuze te passen in Karstens zoektocht naar verbondenheid met de Javaanse cultuur. Het streven andere culturen te leren begrijpen, stond centraal in zijn leven en werk. Dat is in de eerste plaats terug te zien in zijn publicaties en brieven. Vooral in de tijdschriften *De Taak* en, later, *Djawa* betoogt hij hoe begrip en verdere ontwikkeling van de Javaanse cultuur de sleutel zijn tot maatschappelijke vernieuwing van Java. In tegenstelling tot zowel het koloniaal gezag als de opkomende Indonesische onafhankelijkheidsbeweging stelde Karsten zich als verdere uitwerking van de associatiegedachte uiteindelijk een 'eenheid der

wereld' voor, waarin Oost en West van elkaars geschiedenis en culturen zouden leren.

Pas vanaf het vijfde hoofdstuk van deze biografie komen Karstens ontwerpen aan de orde. Hij voerde zeer uiteenlopende opdrachten uit: van kantoor- en spoorweggebouwen tot markten en moskeeën, en van de interieurafwerking van vorstelijke paleisarchitectuur tot gehele stadsuitbreidingsplannen. Bij deze projecten hoorde een even grote variatie aan opdrachtgevers, van Nederlandse ondernemingen en gemeentebesturen tot een Javaanse vorst en welgestelde Chinese families.

Helaas zijn de archieven van de vier ontwerp bureaus waar Karsten werkte in de jaren veertig verloren gegaan. Het blijkt vooralsnog dan ook onmogelijk de precieze omvang van zijn oeuvre vast te stellen. De verbeelding van zijn werk leunt vanwege het gebrek aan tekeningen vooral op foto's, waarbij opvalt dat de vooroorlogse afbeeldingen soms van betere kwaliteit zijn dan de recente opnames. Bouwkundige tekeningen van de projecten op basis van de huidige situatie zouden een waardevolle aanvulling zijn geweest. Evengoed biedt het boek inzicht in het fascinerend veelzijdige werk dat Karsten heeft verricht. Voor de Nederlandstalige lezer is het wel jammer dat van zijn teksten alleen de naar het Engels vertaalde versies in het boek zijn opgenomen. Gelukkig zijn hier en daar wel enkele mooie, slecht vertaalbare termen in de originele taal (naast Nederlands, ook Maleis of Javaans) toegevoegd.

In Karstens gebouwen valt geen eenduidige vormtaal te ontdekken. Invloeden van Berlage en Wright, maar ook Jugendstildecoraties en Javaanse vormen wisselen elkaar af. De enige constante lijkt zijn zoektocht naar een juiste balans tussen westerse en lokale vormen en behoeften. De westerse architectuur diende op Java niet alleen, zoals gebruikelijk in Indië, te worden aangepast aan het klimaat, maar ze moest ook lokaal sociaal-maatschappelijk zijn ingebed. Karstens gedachten hierover worden nog het meest duidelijk aan de hand van de in het boek opgenomen citaten uit de vele publicaties, brieven en persoonlijke notities die hij over dit thema schreef. Interessant is vooral de correspondentie rond de opdrachten die Karsten ontving van de Javaanse prins Prang Wedono (de latere Mangkunegoro VII), waaraan een hoofdstuk is gewijd.

Na een bespreking van Karstens architectuurprojecten volgt een hoofdstuk over het aandeel dat hij heeft

gehad in de ontwikkeling van de moderne Indische stedenbouw. Pauline van Roosmalen bespreekt hierin onder meer zijn uitbreidingsplan voor Semarang en masterplan voor Malang en zijn publicaties over 'Indiese stedenbouw'. In de stedenbouw zag Karsten dezelfde problemen in Indië als in Europa, maar hij meende dat de oplossingen voor Javaanse steden anders moesten zijn: aangepast aan de lokale klimatologische, sociale en maatschappelijk context. Zijn nadruk hierop werd door veel collega's maar weinig begrepen. Met een inzending over Bandung voor het vierde CIAM-congres in 1933 – bemiddeld door zijn neef Charles Karsten (1904-1979), die als een van de oprichters van *De 8* deel uitmaakte van het organiserend comité – hoopte Karsten aandacht te genereren voor de specifieke uitdagingen waarvoor multi-etnische steden in koloniaal Azië stonden. Dit lukte door fundamenteel andere vertrekpunten echter maar ten dele.

In Nederland heeft het pionierswerk van Thomas Karsten nooit veel belangstelling gekregen. In Indonesië wordt daarentegen vandaag de dag nog veelvuldig aan zijn architectuur en vooral ook aan zijn pioniersrol in de stedenbouw gerefereerd. Een van de verklaringen die de auteurs hiervoor geven, is dat Karsten zich te midden van een snel polariserende maatschappij nooit volledig bij een gedefinieerde groep aansloot. Zijn wereldbeschouwing stond in schril contrast met hoe de geschiedenis zich zou voltrekken. Thomas Karsten stierf in 1945 in een Japans interneringskamp. Maar niet voordat hij zijn notitieboek getiteld 'De Eenheid der Wereld' voltooide. Joost Coté typeert dit als het laatste werk van een 'architect van een geïdealiseerde wereld'.

Dat deze monografie een zo persoonlijke inzicht kan verschaffen in het denken van Karsten, is te danken aan de medewerking van zijn vier kinderen, die herinneringen met de auteurs hebben gedeeld en familiearchieven ter beschikking hebben gesteld. De aandacht voor Karstens uitzonderlijke familiegeschiedenis en levensfilosofie vormt zeer terecht de rode draad in deze monografie. Alleen tegen die achtergrond zijn Thomas Karstens uiteenlopende ontwerpen en de beperkte aandacht die daar tot nu toe in Nederland voor is geweest te verklaren. Het boek vormt een onmisbaar startpunt om Karstens denken en werken te begrijpen en nodigt uit zijn oeuvre nog verder in kaart te brengen en te analyseren.

DAAN LAVIES